

VIISAUS

Viisauden etsiminen on yhteistä kaikille muinaisen idän kulttuureille. Egypti ja Mesopotamia ovat jättäneet meille perinnöksi viisaukirjallisuuden kokoelmia, ja seitsemän viisasta olivat legendaarisia muinaisessa Kreikassa. Tällä viisaudella on käytännöllinen päämäärä: ihmisen on toimittava harkiten ja taitavasti menestyäkseen elämässä. Tämä edellyttää tietynlaista pohdintaa maailmasta; se johtaa myös moraalien kehittämiseen, josta uskonnollinen ulottuvuus ei puutu (varsinkaan Egyptissä). Kreikassa 6. vuosisadalla pohdiskelu saa spekulatiivisemmän suunnan, ja viisaus muuttuu filosofiaksi. Alkionasteisen tieteen ja kehittyvien tekniikoiden rinnalla viisaus muodostaa siis tärkeän osan sivilisaatiosta. Se on antiikin humanismia.

Raamatullisessa ilmoituksessa Jumalan sana saa myös viisauden muodon. Tämä on tärkeä seikka, mutta se on tulkittava oikein: se ei merkitse sitä, että ilmoitus kehityksensä jossakin vaiheessa muuttuisi humanismiksi. Inspiroitu viisaus, silloinkin kun se sisällyttää itseensä inhimillisen viisauden parhaat puolet, on luonteeltaan toisenlaista kuin tämä. Tämä seikka on havaittavissa jo VT:ssä, mutta UT:ssa se tulee selvästi esiin.

VT. VT.

I. Inhimillinen viisaus ja Jumalan mukainen viisaus.

1. Viisauden juurtuminen Israeliin. Joosefia (1. Moos. 41:39 f.) ja Moosesta (2. Moos. 2:10; vrt. Ap. t. 7:21 ff.) lukuun ottamatta Israel tutustui idän viisauteen vasta asetuttuaan Kanaaniin, ja vasta kuningasvallan aikana se avautui laajalti aikakauden humanismille. Salomo oli tässä aloitteentekijä: ”Salomon viisaus oli suurempi kuin kaikkien itämaalaisten viisaus ja koko Egyptin viisaus” (1. Kun. 5:9–14; vrt. 1. Kun. 10:6, 23). Tämä sana viittaa sekä hänen henkilökohtaiseen sivistykseensä että taitoonsa hallita hyvin. Uskville tämä kuninkaallinen viisaus ei kuitenkaan ole ongelma: se on Jumalan lahja, jonka Salomo sai rukouksellaan (1. Kun. 3:6–14). Arvio on optimistinen, ja sen kaikuja löytyy muualtakin: samalla kun hovikirjurit vaalivat viisaukirjallisuuden lajeja (vrt. Sananl. 10–22), pyhät historioitsijat ylistävät Joosefia, taitavaa hallintomiestä, jonka viisaus oli Jumalalta peräisin (1. Moos. 41; 1. Moos. 47).

2. Viisaus kyseenalaisena. Mutta viisautta on monenlaista. Todellinen viisaus tulee Jumalalta: hän antaa ihmiselle ”sydämen, joka kykenee erottamaan hyvän pahasta” (1. Kun. 3:9). Kaikkia ihmisiä kuitenkin houkuttelee heidän ensimmäisen isänsä tavoin anastamaan tämä jumalallinen etuoikeus ja hankkimaan omin voimin ”hyvän ja pahan tunteminen” (1. Moos. 3:5). Tämä on petollista viisautta, johon Käärmeen viekkaus heitä houkuttelee (1. Moos. 3:1). Sellaista viisautta edustavat kirjurit, jotka arvioivat kaikkea inhimillisten näkemysten mukaan ja ”muuttavat Jahven lain valheeksi” (Jer. 8:8), sekä kuninkaan neuvonantajat, jotka harjoittavat täysin inhimillistä politiikkaa (vrt. Jes. 29:15 ff.). Profeetat nousevat tällaista viisautta vastaan: ”Voi niitä, jotka ovat viisaita omista silmissään ja omasta mielestään ymmärtäväisiä” (Jes. 5:21). Jumala tekee heidän viisautensa tyhjäksi (Jes. 29:14). He joutuvat ansaan, koska ovat halveksineet Jahven sanaa (Jer. 8:9). Sillä tämä sana on aidon viisauden ainoa lähde. Harhaan joutuneet mielet oppivat sen rangaistuksen jälkeen (Jes. 29:24). Daavidin poika, kuningas, joka hallitsee ”viimeisinä aikoina”, omistaa sen täydessä määrin, mutta saa sen Jahven Hengeltä (Jes. 11:2). Näin profeettallinen opetus torjuu kiusauksen humanismiin, joka kuvittelee riittävänsä itselleen: ihmisen pelastus tulee yksin Jumalalta.

3. Kohti todellista viisautta. Jerusalemin hävitys vahvistaa profeettojen uhkaukset: kuninkaallisten neuvonantajien väärä viisaus on siis johtanut maan katastrofiin! Kun tämä monitulkintaisuus on näin hälvennyt, todellinen viisaus voi päästä vapaasti kukoistamaan Israelissa. Sen perustana on jumalallinen laki, joka tekee Israelista ainoan viisaan ja ymmärtäväisen kansan (5. Moos. 4:6). Jahven pelko on sen alku ja kruunu (Sananl. 9:10; Sir. 1:14–18; 19:20). Pysyen aina tämän uskonnollisen viisauden näkökulmassa, innoitetut kirjurit sisällyttävät siihen tästä lähtien kaiken hyvän, mitä inhimillinen pohdinta voi heille tarjota. Pakkosiirtolaisuuden jälkeen toimitettu tai laadittu viisaukirjallisuus on tämän ponnistuksen hedelmä. Ylpeistä vaatimuksistaan vapautuneena humanismi kukoistaa siinä uskon valossa.

II. Viisauden näkökulmia.

1. Hyvän elämän taito. Raamatun viisas on kiinnostunut luonnon asioista (1. Kun. 5:13). Hän ihailee niitä, ja hänen uskonsa opettaa häntä näkemään niissä Jumalan käden (Job 36:22–37:18; Job 38–41; Sir. 42:15–43:33). Ennen kaikkea häntä kuitenkin askarruttaa, miten elämänsä tulisi ohjata todellisen autuuden saavuttamiseksi. Jokainen ammattinsa taitaja ansaitsee jo tulla kutsutuksi viisaaksi (Jes. 40:20; Jer. 9:16; 1. Aikak. 22:15); viisas varsinaisessa merkityksessä on hyvän elämän taitaja. Hän katsoo ympäröivää maailmaa kirkkaasti ja vailla harhakuvia; hän tuntee sen heikkoudet, mikä ei merkitse, että hän hyväksyisi ne (esim. Sananl. 13:7; Sir. 13:21 ff.). Psykologina hän tietää, mitä ihmissydämessä kätkeytyy, mikä tuottaa ihmiselle iloa tai tuskaa (esim. Sananl. 13:12; Sananl. 14:13; Saarn. 7:2–6). Hän ei kuitenkaan rajoitu tarkkailijan rooliin. Luontaisena kasvattajana hän laatii sääntöjä opetuslapsilleen: harkitsevaisuus, kohtuullisuus toiveissa, työntekeä, nöyryys, maltti, pidättyvyys, rehellisyys puheessa jne. Dekalogin koko moraalinen välittyy hänen käytännön neuvoissaan. Viidennen Mooseksen kirjan ja profeettojen yhteiskunnallinen näkemys innoittaa häntä antamaan kehotuksia almujen antamisesta (Sir. 7:32 ff.; Tob. 4:7–11), oikeudenmukaisuuden

kunnioittamisesta (Sananl. 11:1; Sananl. 17:15) ja rakkaudesta köyhiä kohtaan (Sananl. 14:31; Sananl. 17:5; Sir. 4:1–10). Perustellakseen neuvojaan hän vetoaa kokemukseen, erityisesti vanhusten kokemukseen; hänen syvä innoituksensa tulee kuitenkin kokemusta korkeammalta. Hankittuaan viisauden ankaran ponnistelun hinnalla hän ei toivo mitään niin paljon kuin voivansa välittää sen toisille (Sir. 51:13–30), ja hän kehottaa opetuslapsiaan rohkeasti opettelemaan sitä, vaikka oppiminen on vaikeaa (Sir. 6:18–37).

2. Pohdintaa olemassaolosta. Israelin viisaudenopettajalta ei pidä odottaa metafyyssistä pohdintaa ihmisestä, hänen luonnostaan, kyvyistään jne. Sen sijaan hänellä on terävä käsitys ihmisen asemasta elämässä, ja hän tutkii tarkoin tämän kohtaloa. Profeetat keskittyivät ennen kaikkea Jumalan kansan kohtaloon sellaisenaan; Hesekielin yksilön vastuuta käsittelevät tekstit ovat poikkeuksia (Hes. 14:12–18; Hes. 33:10–20). Vaikka viisaat kiinnittävät yhä huomiota liiton kansan kokonaiskohtaloon (Sir. 44–50; Sir. 36:1–17; Viis. 10–12; Viis. 15–19), heitä kiinnostaa ennen kaikkea yksilöiden elämä. He ovat herkkiä ihmisen suuruudelle (Sir. 16:17) yhtä lailla kuin hänen kurjuudelleen (Sir. 40:1–11), hänen yksinäisyydelleen (Job 6:11–30; Job 19:13–22), hänen tuskan ja kuoleman edessä tuntemalleen ahdistukselle (Job 7:16; Saarn. 3; Sir. 41:1–4), tyhjyyden vaikutelmalle, jonka elämä häneen jättää (Job 14:1–12; Job 17; Saarn. 1:4–8; Sir. 18:8–14), sekä hänen levottomuudelleen Jumalan edessä, kun Jumala tuntuu hänestä käsittämättömältä (Job 10) tai poissaolevalta (23; 30,20–23). Tässä näkökulmassa palkkaa koskeaa kysymystä ei voi sivuuttaa, sillä perinteiset käsitykset johtavat oikeudenmukaisuuden kieltämiseen (Job 9:22–24; Job 21:7–26; Saarn. 7:15; Saarn. 8:14; Saarn. 9:25). Mutta tarvitaan pitkälistä ponnistelua, ennen kuin kysymys ratkeaa pettymyksiä tuottavan maallisen palkan tuolla puolen uskossa ylösnousemukseen (Dan. 12:2 f.) ja iankaikkiseen elämään (Viis. 5:15).

3. Viisaus ja ilmoitus. 3. Viisaus ja ilmoitus. — Koska viisaiden opetus antaa näin suuren sijan inhimilliselle kokemukselle ja pohdinnalle, se on ilmeisesti toisenlaista kuin profeettallinen sana, joka perustuu jumalalliseen innoitukseen, josta profeetta itse on tietoinen. Tämä ei estä sitä myös viemästä oppia eteenpäin heijastamalla ongelmiin pitkään mietiskelyjen Kirjoitusten valoa (vrt. Sir. 39:1 ff.). Myöhäisellä aikakaudella profetismi ja viisaus kuitenkin kohtaavat apokalyptisessa lajissa paljastaakseen tulevaisuuden salaisuudet. Jos Daniel ”ilmoittaa Jumalan salaisuudet” (Dan. 2:28 ff.; Dan. 2:47), se ei johdu inhimillisestä viisaudesta (Dan. 2:30), vaan siitä, että hänessä asuva Jumalan Henki antaa hänelle ylivertaisen viisauden (Dan. 5:11, 14). Vanhan testamentin uskonnollinen viisaus saa tässä ominaisen muodon, josta Israelin vanha perimätieto oli jo esittänyt merkittävän esimerkin (vrt. 1. Moos. 41:38 f.). Viisas näyttäytyy siinä Jumalan innoittamana profeetan veroisesti.

III. JUMALAN VIISAUS.

1. Viisaus personoituna. Tällaista on viisauden kultti pakkosiirtolaisuuden jälkeisten kirjanoppineiden keskuudessa: he mieltivät personifioimaan viisauden antaakseen sille enemmän hahmoa (jo Sananl. 14:1). Viisaus on rakastettu, jota etsitään hartaasti (Sir. 14:22 ff.), suojeleva äiti (Sir. 14:26 f.) ja ravitseva vaimo (Sir. 15:2 f.), vieraanvarainen emäntä, joka kutsuu pitoihinsa (Sananl. 9:1–6), toisin kuin Rouva Mielettömyys, jonka talo on Kuoleman eteinen (Sananl. 9:13–18).

2. Jumalallinen viisaus. Tätä naisellista hahmoa ei kuitenkaan pidä ymmärtää pelkäksi kielikuvaksi. Ihmisen viisaudella on jumalallinen lähde. Jumala voi välittää sitä kenelle tahtoo, koska hän itse on Viisas vailla vertaa. Pyhät kirjoittajat näkevät siis Jumalassa tämän Viisauden, josta heidän viisautensa kumpuaa. Se on jumalallinen todellisuus, joka on ollut olemassa aina ja ikuisesti (Sananl. 8:22–26; Sir. 24:9). Korkeimman suusta lähtöisin, hänen henkäyksensä tai sananaan (Sir. 24:3), se on ”jumalallisen voiman henkäys, Kaikkivaltiaan kunnian virtaus, ikuisen valon heijastus, Jumalan toiminnan peili, hänen ylivertaisuutensa kuva” (Viis. 7:25 f.). Se asuu taivaassa (Sir. 24:4), jakaa Jumalan valtaistuimen (Viis. 9:4) ja elää hänen läheisessä yhteydessään (Viis. 8:3).

3. Viisauden toiminta. Tämä Viisaus ei ole toimimaton periaate. Se liittyy kaikkeen, mitä Jumala tekee maailmassa. Luomisessa läsnä ollessaan se leikki hänen rinnallaan (Sananl. 8:27–31; vrt. Sananl. 3:19 f.; Sir. 24:5), ja se hallitsee yhä maailmankaikkeutta (Viis. 8:1). Koko pelastushistorian ajan Jumala on lähettänyt sen tänne maan päälle. Se asettui Israeliin, Jerusalemiin, elämän puuna (Sir. 24:7–19) ja ilmeni konkreettisesti Lakina (Sir. 24:23–34). Siitä lähtien se on asunut luontevasti ihmisten keskuudessa (Sananl. 8:31; Bar. 3:37 f.). Se on kaitseminen, joka ohjaa historiaa (Viis. 10:1–11:4), ja se takaa ihmisille pelastuksen (Viis. 9:18). Se toimii samoin kuin profeetat: se nuhtelee huolettomia ja julistaa heille tuomion (Sananl. 1:20–33); se kutsuu kuuliaisia hyötymään kaikista hyvistä lahjoistaan (Sananl. 8:1–21, 32–36) ja istuutumaan pöytänsä (Sananl. 9:4 ff.; Sir. 24:19–22). Jumala toimii sen kautta niin kuin hän toimii Henkensä kautta (vrt. Viis. 9:17); sen vastaanottaminen on siis samaa kuin olla kuuliainen Hengelle. Vaikka nämä tekstit eivät vielä tee Viisaudesta UT:n merkityksessä jumalallista persoonaa, ne tutkivat kuitenkin syvällisesti yhden Jumalan salaisuutta ja valmistavat siitä täsmällisempää ilmoitusta (vrt. Matt. 11:25 ff. rinnakk.). Apostoliset kirjoitukset ovat omaksuneet tämän opetuksen. Jos Jeesusta niissä kutsutaan ”Jumalan Viisaudeksi” (1. Kor. 1:24, 30), syynä ei ole vain se, että hän välittää viisautta ihmisille, vaan se, että hän itse on Viisaus. Siksi hänen ennalta olemassaolostaan Isän luona puhuttaessa käytetään samoja ilmauksia, joilla jumalallista Viisautta ennen määriteltiin: hän on ennen kaikkea luomakuntaa esikoinen ja luomisen tekijä (Kol. 1:15 ff.; vrt. Sananl. 8:22–

31), Jumalan kunnian säteily ja hänen olemuksensa kuva (Hepr. 1:3; vrt. Viis. 7:25 f.). Poika on Isän Viisaus, niin kuin hän on myös Isän Sana (Joh. 1:1 ff.). Tämä persoonallinen Viisaus oli ennen kätkeytyä Jumalassa, vaikka se hallitsi maailmankaikkeutta, ohjasi historiaa ja ilmeni välillisesti Laissa ja viisaiden opetuksessa. Nyt se on ilmoitettu Jeesuksessa Kristuksessa. Näin kaikki VT:n viisaukskirjallisuuden tekstit saavat hänessä lopullisen merkityksensä.

UT. UT.

I. JEEBUS JA VIISAUS.

1. Jeesus, viisauden opettaja. Jeesus esiintyi aikalaisilleen monimuotoisena: hän oli katumuksen profeetta mutta enemmän kuin profeetta (Matt. 12:41); Messias, jonka oli kuitenkin kuljettava Jumalan palvelijan kärsimyksen kautta ennen kuin hän saisi tuntea Ihmisen Pojan kunnian (Mark. 8:29 ff.); opettaja, mutta ei kirjanoppineiden tapaan (Mark. 1:21 f.). Hänen opetustapaansa muistuttavat parhaiten VT:n viisaudenopettajat: hän käyttää mielellään heidän ilmaisumuotojaan (sananlaskuja, vertauksia) ja antaa heidän tavallaan Jumalan mielen mukaisia ohjeita (vrt. Matt. 5–7). Kuulijat eivät erehdy, vaan hämmästyvät tästä ylivertaisesta viisaudesta, jonka ihmeteot vahvistavat (Mark. 6:2). Luukas panee sen merkille jo Kristuksen lapsuudessa (Luuk. 2:40, 52). Jeesus itse antaa ymmärtää, että viisaus herättää kysymyksiä: etelän kuningatar nousi kuulemaan Salomon viisautta, mutta tässä on enemmän kuin Salomo (Matt. 12:42 rinnakk.).

2. Jeesus, Jumalan Viisaus. Jeesus lupaa omissa nimissään omilleen viisauden lahjan (Luuk. 21:15). Epäuskoisen sukupolvensa tuntematta jäämänä mutta Jumalalle alttiissa sydämissä vastaanotettuna hän päättää salaperäisesti: ”Viisaus on osoitettu oikeaksi lastensa kautta” (Luuk. 7:35; tai ”tekojensa kautta”: Matt. 11:19). Hänen salaisuutensa tulee selvemmin esiin, kun hän muovaa puheensa sen mukaiseksi, minkä VT liitti jumalalliseen Viisauteen: ”Tulkaa minun luokseni...” (Matt. 11:28 ff.; vrt. Sir. 24:19); ”Joka tulee luokseni... ei enää ole nälkäinen, ja joka uskoo minuun, ei enää ole janoinen” (Joh. 6:35; vrt. Joh. 4:14; Joh. 7:37; Jes. 55:1 ff.; Sananl. 9:1–6; Sir. 24:19–22). Nämä kutsut ylittävät sen, mitä odotetaan yhdeltä muiden joukossa olevalta viisaalta; ne antavat aavistaa Jumalan Pojan salaperäisen persoonallisuuden (vrt. Matt. 11:25 ff. rinnakk.).

II. Viisaus maailmassa ja kristillinen viisaus.

1. Maailman viisaus tuomitaan. Tämän Viisauden korkeimman ilmoituksen hetkellä profeettojen jo esiin tuoma näytelmä toistui. Elävä Jumala tuntematta jäänyt tämän maailman viisaus oli tullut mielettömäksi (Room. 1:21; 1. Kor. 1:21), ja sen mielettömyys saavutti huippunsa, kun ihmiset ristiinnaulitsivat kunnian Herran (1. Kor. 2:8). Siksi Jumala tuomitsi viisaiden viisauden (1. Kor. 1:19; 1. Kor. 3:19 f.), joka on ”maallinen, eläimellinen, demoninen” (Jaak. 3:15); tehdäkseen sille tyhjäksi hän päätti pelastaa maailman ristin mielettömyyden kautta (1. Kor. 1:17–25). Kun ihmisille siis julistetaan pelastuksen evankeliumia, voidaan jättää sivuun kaikki se, mikä kuuluu inhimilliseen viisauteen, sivistykseen ja kaunopuheisuuteen (1. Kor. 1:17; 1. Kor. 2:1–5): ristin mielettömyyttä ei pidä vesittää.

2. Todellinen viisaus. Todellisen viisauden ilmoitus tapahtuu siis paradoksaalisella tavalla. Sitä ei anneta viisaille ja taitaville vaan vähäisille (Matt. 11:25); saattaakseen ylpeät viisaat häpeään Jumala valitsi sen, mikä maailmassa oli mielettömyyttä (1. Kor. 1:27). On siis tultava maailman silmissä mielettömäksi, jotta olisi viisas Jumalan mukaan (1. Kor. 3:18). Sillä kristillistä viisautta ei saavuteta inhimillisin ponnistuksin vaan Isän ilmoituksen kautta (Matt. 11:25 ff.). Se on itsessään jumalallista, salaperäistä ja kätkeytyä, eikä inhimillinen ymmärrys voi sitä tutkia (1. Kor. 2:7 ff.; Room. 11:33 ff.; Kol. 2:3). Pelastuksen historiallisessa toteutumisessa ilmoitettuna (Ef. 3:10) sitä voidaan välittää vain Jumalan Hengen kautta niille ihmisille, jotka ovat hänelle kuuliaisia (1. Kor. 2:10–16; 1. Kor. 12:8; Ef. 1:17).

III. KRISTILLISEN VIISAUDEN NÄKÖKULMIA.

1. Viisaus ja ilmoitus. Asken kuvatulla kristillisellä viisaudella on selviä yhtymäkohtia juutalaisiin apokalyptisiin: se ei ole ennen kaikkea elämänsääntö vaan Jumalan salaisuuden ilmoitus (1. Kor. 2:6 ff.), uskonnollisen tuntemuksen huippu, jota Paavali pyytää Jumalalta uskovien hyväksi (Kol. 1:9) ja josta nämä voivat opettaa toisiaan (Kol. 3:16), ”Hengen opettamalla kielellä” (1. Kor. 2:13).

2. Viisaus ja moraalinen elämä. Viisauden moraalinen ulottuvuus ei silti jää syrjään. Kristuksen, Jumalan Viisauden, ilmoituksen valossa kaikki ne käyttäytymissäännöt, jotka VT liitti Jumalan mukaiseen viisauteen, saavat päinvastoin täyden merkityksensä. Tämä koskee paitsi apostolisia tehtäviä (1. Kor. 3:10; 1. Kor. 2:3; 1. Kor. 3:15), myös sitä, mikä liittyy kristilliseen jokapäiväiseen elämään (Ef. 5:15; Kol. 4:5), jossa on jäljiteltävä viisaiden neitsyiden käytöstä, ei mielettömien (Matt. 25:1–12). Pyhän Paavalin kirjeiden loppuosissa esittämät käytännön moraaliohjeet jatkavat tässä vanhojen viisaiden opetusta. Tämä käy vielä selvemmin ilmi Jaakobin kirjeestä, jossa juuri tässä asiassa asetetaan vastakkain väärä viisaus ja ”ylhäältä tuleva viisaus” (Jaak. 3:13–17). Jälkimmäiseen sisältyy täydellinen moraalinen oikeamielisyys. On pyrittävä mukauttamaan tekonsa siihen ja samalla pyydettyä sitä Jumalalta lahjana (Jaak. 1:5). Tämä on ainoa näkökulma, jossa humanismin saavutukset voivat liittyä kristilliseen elämään ja ajatteluun. Syntisen ihmisen on annettava itsensä ristiinnaulittavaksi yhdessä ylpeän viisautensa kanssa, jos hän tahtoo syntyä uudesti Kristuksessa. Jos hän tekee näin, kaikki hänen inhimillinen ponnistelunsa saa uuden merkityksen, sillä se tapahtuu Hengen vaikutuksen alaisena.

AB & PG

Katso myös: → connaitre AT 4 – crainte-de-dieu IV – creation AT II 3 b; NT II 2 – dessein-de-dieu AT IV – disciple AT 2 – education AT I 4, II 1 – epoux-epouse AT 3; NT I – femme AT 3 – fils-de-l-homme AT II 1 – folie – Maistaa 1 – image III 1 – jesus-christ II 1 d – justice AT I 4 – Maito 3 – loi B III 4 – lumiere-tenebres AT I 3 – Äiti II 1 – mystere AT 2 b; NT II 1 – Teot AT I 3; NT I – Paratiisi 2 c – parole-de-dieu AT I 1, IV – peche IV 3 d – Täyteys 2 – Ennalta määrätä 2 – promesses II 6 – Ilmoitus AT 3 – Viisaus I – simple – verite AT 3 – vieillesse 2 – volonte-de-dieu AT I 2 b